

Ömer Nasûhî Bilmen'in Beyânü'l-Hak'taki Şiirleri*

*Bilal KEMİKLİ***

Giriş

Son devrin en mümtaz din bilginlerinden biri olan Ömer Nasûhî Bilmen (1883-1971), Medresetü'l-Kuzât'da tamamladığı yüksek din eğitiminin ardından, Beyâzıt dersiâmi olarak göreve başlamış, başta Fetvâhâne-i Âli müsevvid mülâzımlığı olmak üzere çeşitli medreselerde müderrislik, İstanbul Müftülüğü ve Diyanet İşleri Başkanlığı gibi din bürokrasisinin her seviyesinde hizmet etmiştir¹. Medresetü'l-

* Bu çalışmayı hazırlarken görüşlerinden istifade ettiğim hocalarım Prof Dr. Nesimi Yazıcı ve Doç.Dr. Mehmet Akkuş'a teşekkür ederim.

** Dr., 100. Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

1 Ö.N.Bilmen'in hayatı ve eserleri için bkz. Ahmet Selim Bilmen, *Ömer Nasuhi Bilmen: Hayatı-Eserleri-Anılar*, İst.1975; Veli Ertan-Hasan Küçük, *Cumhuriyet Devrinde Din Eğitimi, Din Müesseseleri ve Din Alimleri*, İst.1976; s.103-107; Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, IV, İst.1996, s. 239-240; Vehbi Vakkasoğlu, *Osmanlıdan Cumhuriyete İslâm Alimleri*, İst.1987, s.79-110; Hulusi Yavuz, "Erzurumlu Ömer Nasuhi Bilmen'in İlim ve Kültür Tarihimizdeki Yeri ve Tesiri", *Siyaset ve Kültür Tarihi Açısından Osmanlı Devleti ve İslâmiyet*, İst.1991, s.207-218; Rahmi Yaran, "Ömer Nasuhi Bilmen", *TDVİA*, VI, s.162-163.

Kuzât talebesi olduğu zamanlardan itibaren dönemin önemli dergilerinden **Sebilü'r-Reşâd** ve **Beyânü'l-Hak**'ta yazdığı makalelerle² başladığı yayın hayatını ömrünün sonuna kadar sürdürmüş, kültür tarihimiz içerisinde adından bahsettirecek eserler telif etmiştir.

Onun en önemli iki eseri **Hukûki İslâmiye ve Istilâhât-ı Fikhiyye Kâmûsu** ile **İslâm Ümihâli**'dir. Bunlardan başka onun din bilimlerine ilişkin olarak yazdığı; **Kur'an-ı Kerîm**'in Türkçe Meâl-i Âlîsi ve Tefsiri, **Büyük Tefsir Tarihi**, **Muvazzah İlm-i Kelâm**, **Mülâhhas İlm-i Tevhid Akaid-i İslâmiye**, **Kur'an-ı Kerîm**'den **Dersler ve Öğütler**, **Hikmet Goncaları**, **Dinî ve Felsefî Ahlak Lugatçesi**, **Nazarî ve İlmî Ahlâk-ı İslâmiyye Dersleri** isimli eserlerini zikredebiliriz. Yazarın gerek din bürokrasisindeki hizmetleri ve gerekse din bilimlerine ilişkin eserleri onu daha çok bir din alimi ve müellifi olarak tanımamıza imkan vermiştir. Esasen Ömer Nasûhî Bilmen çok yönlü bir kişiliğe sahiptir. Onun tebârüz eden yönlerinden biri de şairliğidir. Bu makalede, onun şairliği konu edilerek ilk gençlik dönemlerinde **Beyânü'l-Hak Mecmu'ası**'nda yayınlanan şiirleri okuyucuya sunulmuş olacaktır.

Bilmen'in şairliğini ele veren en önemli eseri, Farsça olarak yazıp Türkçe'ye çevirdiği **Nüzhetü'l-Ervâh** (İst. 1968) adlı dîvañesidir. Her ne kadar o Türkçe bir divan tertip etmemişse de, geleneksel şiir zevkine sahip bir şairdir. Nitekim onun ilmî eserlerinin pek çoğunda, ele alınan konuyla ilgili olarak, yer yer bazı şiirlere rastlanır. Konunun daha iyi anlaşılmasına imkan veren bu şiir örneklerinin ekseriyeti bizzat yazara aittir. Bu şiirlerden hareketle onun edebî yönünü ortaya çıkartan bir çalışma daha önce yapılmıştır³. Bu çalışmada Bilmen'in diğer eserlerindeki şiirlerine de işaret edilmekle birlikte **Dinî ve Felsefî Ahlak Lugatçesi** ve **Yeni İslâm Ahlâkı**⁴ isimli eserlerinde bulunan şiirleri ile **Yüksek İslâm Ahlâkı**'nın sonunda yer alan **Evlâdına Nasihat** isimli pend-nâmesinden hareketle

2 Ö.N.Bilmen'in makaleleri hakkında önemli bir değerlendirme denemesi için bkz. Nesimi Yazıcı, "Ömer Nasûhî Bilmen'in *Sebilü'r-Reşâd* ve *Beyânü'l-Hak*'taki Makaleleri Üzerine Bir değerlendirme Denemesi", **Diyanet İlmî Dergi**, c. XXXIII, S.3, Temmuz-Ağustos-Eylül 1997, s. 29-40.

3 Bkz. Hüseyin Elmalı, "Şiirleriyle Ömer Nasûhî Bilmen", **Diyanet İlmî Dergi**, c. XXXIV, S.2, Nisan-Mayıs-Haziran 1998, s.73-98.

4 Doğrusu Ö.N.Bilmen'in **Yeni İslâm Ahlâkı** (İst.1964) isimli bir eserini göremedik. Mühtemelen bu eser, Bilmen'in Fatih dersi'âmi iken yazdığı **Nazarî ve Amelî Ahlâk-ı İslâmiyye Dersleri** (İst.1928) veya İstanbul Müftüsü iken ilk baskısını yayınladığı **Yüksek İslâm Ahlâkı** (İst.1949)'nın 1964 baskısıdır.

onun, ahlak, din ve ahlak ilişkisi, doğru inanç, dindarlık, iman-amel ilişkisivb. mefhumlara ilişkin görüşleri ortaya konulmuş, **Diyanet** ve **Bir Temenni** başlıklı şiirleri yayınlanmıştır. Büyük bir din bilgini olan Bilmen'in şairliğine dair önemli bir giriş olan bu çalışma; onun şairliğinin yanında derin bir edebî zevke de sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

II. Meşrûtiyet döneminde yetişen bir alim olan Bilmen, dönemin edebî atmosferinden etkilenmiştir. Şiirlerinde klasik şiirin vezin ve şekil özelliklerini kullanmakla birlikte, işlediği tema itibariyle yeniliğe uyararak döneminin şiir atmosferinden de faydalanmıştır. Onun bu dönemin edebî hayatına olan ilgisini göstermesi bakımından daha 21 yaşında (1904)'te yazdığı **İki Şükûfe-i Ta'aşşuk** adlı romanını burada zikredebiliriz. Özellikle bu çalışmamızda kaydedeceğimiz şiirlerinde de açıkça görüleceği gibi onun ele aldığı konular din, ahlak ve dindarlık kavramları çevresinde odaklaşmaktadır. Bununla birlikte o **Tahmis** başlıklı şiirinde, tamamen geleneğe uyararak Vasfî Efendi'nin bir gazelini tahmis etmiştir. Bu şiir onun geleneksel şiir zevkine olan aşinalığı ile birlikte klasik şiirde ne kadar mahir olduğunu işareti olarak kabul edilebilir.

Şair Ömer Nasûhî, tespit edebildiğimiz kadarıyla, henüz Medresetü'l-Kuzat öğrencisi iken yazdığı şiirlerin bazılarını **Cem'iyet-i İlmîyye-i İslâmiyye**'nin yayın organı olan **Beyânü'l-Hak**⁵ 'ta yayınlamıştır. Dinî, edebî, siyâsî ve fennî konularda yazılar bulunan mecmu'ada, ilmî makaleleri de yayınlanan şairin, sekiz şiiri bulunmaktadır. Bu şiirlerden "Mekteb-i Kuzât ikinci sınıf talebesinden Erzurumlu Ömer Nasûhî" imzasıyla yayınlanan Diyanet başlıklı şiir, **Nazarî ve İlmî Ahlâk-ı İslâmiyye Dersleri** isimli eserinde çoğu mısraları değiştirilerek yeniden yayınlanmıştır⁶. Bu durum onun yayınlanan şiirleri üzerinde daha sonraki dönemlerde çalışmalarını sürdürdüğünü, gerektiğinde bazı değişiklik ve tamirler yaptığını göstermektedir. Kısaca bu mütalâalardan sonra Ömer Nasûhî'nin, şiirlerinde kullandığı imzası itibariyle Mekteb-i Kuzât talebesinden Erzurumlu Ömer Nasûhî'nin şiirlerini, "Şiirleriyle Ömer Nasûhî Bilmen" başlıklı makalenin mütemmimi olarak burada takdim ediyoruz.

5 Bkz. Ekrem Bektaş, "**Beyânülhak**", **TDVİA**, VI, s.34-35; Halis Ayhan, **Cem'iyet-i İlmîyye-i İslâmiyye**", **TDVİA**, VII, s.332-333.

6 Bkz. Age, İst.1928, s90-91. Aynı şiiri Hüseyin Elmalı, **Yeni İslâm Ahlâkı** (İst.1964, s.77-78) isimli eserden iktibas ederek yayınlamıştır. Bkz Agm, s.96-97.

ÖMER NASÛHÎ BİLMEN'İN ŞİİRLERİ

DİYÂNET⁷

Diyânet meşrikü'l-envârdır, gâyet münevverdir
Semâvîdir diyânet, hikmet-i lâhûta mazhardır

Diyânet matla'ü'l-ilhâmdır. Ruh-ı halâ'ikdir
Diyânet fikri en nûrânî hissiyyâta fâ'ikdir

Diyânetden alır revnak-ı dühâtın subh-efkârı
Diyânetden alır pertev-i ilâhiyyunun âsârı

Diyânetdir viren tâb u cilâ mir'ât-ı ahlâka
Diyânet cilve-gehdır in'ikâs-ı nûr-ı hallâka

Diyânet âdemi tahlîs ider dest-i cehâletden
Diyânet kurtarır bir milleti zîrâ esâretten

Diyânet bahş iderken mülk ü istikbâle emniyyet
Diyânetsiz nasıl bilmem yaşar âlemde bir millet

Hayât-ı milleti te'mîn iden kuvvet diyânetdir
Bunu târih isbât eyliyor mahz-i hakîkatdir

Muhît-i âdemiyyet muzlim iken hâk-i medfenden
Bütün zulmet ufuklardan zemîne doğru çarparken

Semâya yükselirken pek hazîn feryâd, vâveylâ
Zalâm-ı dehre karşı mâtem eylerken bütün dünyâ

Üfûl itmiş hakîkat, neyyir-i efkâr sönmüşken
Bütün ebnâ-yı âdem heykel-i bî-rûha dönmüşken

7 Beyânü'l-Hak, V, s.1986-1987.

Cihân mahrum iken nûr-ı latîf sermediyetden
Cihân mechûr iken hürsîd-i tâbân hidâyetden

Şafaklar, fecirler bir levha-i zalmâya benzerken
Perişân, muzdarib her bir kulûba kasvet âverken

Tecellî eyledi sırr-ı hüviyyet evc-i vahdetden
Açıldı ebr-i zulmet berk-i ulvî diyânetden

Letâfet buldı her bir kâ'inâta geldi bir revnak
Şucâ'-ı dîne elvâh-ı tabî'at oldı müstağrak

Kefen-pûş-ı sefâlet bir yağın mahluk inlerken
Safâ-yâb oldılar hep iltimâ'-ı dîn-i enverden

Seni tebcîl u tenzîh eylerim ey neyyir-i âli!
Diyânet! Ey bütün mü'minlerin aksâ-yı âmâli!

Diyânet! Ey kulûb-ı ümmetî yaldızlayan kuvvet!
Diyânet! Ey veren mehtâb-ı fikre nûr-ı ulviyyet!

Hayât-ı âdemiyyet nazra-ı lütfunla kâ'imdir
Senin feyz-i latîfin nüzhet-efzâ-yı avâlimdir

Kalem pür-vecd olur ulviyyetin tasvî itdikce
Tezâyüd eyliyor kudsiyyetin ey nûr! Gıtdikce

Gelir senden nevâ-yı tesliyyet her kalb-i nâlâna
Gelir senden ümîd-i incilâ pejmürde vicdâna

Diyânetdir zilâl-i iktirâbı mahviden her dem
Diyânetdir evet her rûh-ı zârî eyliyen hürrem

Diyânet pek güzeldir pek güzeldir rûh perverdir
Diyânet her güzellikden daha parlak, münevverdir

Diyânet-perver olmak âdem için bir sa'âdetdir
Diyânetdir bizi mes'ûd iden ancak diyânetdir

TAHMÎS⁸

Neşr-i nûr itdikce hûrşîd-i hakikat güllere
Rû-nümâ-yı feyz olur âsâr-ı humret güllere
Bak! Nasıl gelmiş mükemmel bir melâhat güllere
Renk-bahş lütf olub feyyâz-ı kudret güllere
Lü'lü-i şebnem ile virmiş letâfet güllere

Var mıdır? Bir levh-i zî-kıymet ki olsun dâ'imâ
Gül kadar parlak, güzîde, rûh-perver, dil-güşâ
Gül midür bir nûr-ı pür-nüzhet midür? Ey meh-likâ!
Ol ne hoş renk-i letâfetdir ki erbâb-ı safâ!
Münşerih olmaktadır itdikce dikkat güllere

Jâleler virdikce revnak gonca-ı tâb-âvere
Bir mülkdür sanki müstağrak olur cevherlere
İhtirâm itmekdeyiz gül-berg-i hikmet-pervere
Mazhar olmuş iltifât-ı Hazret-i Peygambere
Mun'atıfdir dîde-i takdîs-i ümmet güllere

Safha-yi vicdâna tâb u fer virür her goncası
Bir bakışda zevk-i dil-perver virir her goncası
Nev-bahâra başka bir zîver virür her goncası
Gül-stâna revnak-ı dîger virür her goncası
Dinse de şâyestedir ezhâr-ı cennet güllere

În'ikâs-ı mihr ile gül gonca-yı nûkhet-şî'ar
Sâha-ı gülzâra eyler renk ulviyyet nisâr
Güller olmuştur çiçekler içre gâyet bahtiyâr

8 "Üdebâ-yı Osmâniyeden Şeyh Vasfî Efendi'nin gazel-i şâ'irânelerini tahmîs" Beyânü'l-Hak, V, s.2097.

İftihâr eyler vücûdıyla şehen-şâh-ı bahar
Feyz-i rengîn-i tabi'atdır terâvet güllere

GAZEL⁹

İsterim her yerde bir hurşîd-i hikmet parlâsın
Her cihetden pertev-i ilm ü fazîlet parlâsın

Sen terakkiyyâta sa'y-ı gayret it kim rûz u şeb
Dehre karşı i'tilâ-yı şân-ı millet parlâsın

Herkesi hâlince kıl tatyîbe sarf-ı makderet
Çehre-i feyzinde nûr-ı âdemiyet parlâsın

Her zaman mir'ât-ı ulviyyâta nasb-ı dikkat it
Gözlerinden in'ikâs-ı berg-i himmet parlâsın

Olmasın tab'-ı latîfin zulmet-âlûd-ı hayâl
Levha-i fikrinde bir reng-i hakîkat parlâsın

BİR KİT'Â¹⁰

Gül-zâr-ı cihân ki pür-safâdır
Her jâlesi âfitâba benzer

Eşcârına bak bu murg-zârın
Her bir varakı kitaba benzer

Aldanma fakat safâ-yı dehre
Hengâm-ı surûrî hâba benzer

9 Bu şiir başlıksız yayımlanmıştır. *Beyânü'l-Hak*, V, s. 2098-2099.

10 *Beyânü'l-Hak*, VII, s. 2823.

Durmaz ceryân ider hemîşe
Eyyâm-ı hayat âba benzer

Piş-nazarımda sahn-ı dünya
Bir makbere-i haraba benzer

İkbâl-i felek ki bî-bekâdır
Bir şa‘şa‘alî şihâba benzer

Efkâr-ı nevîni şâ‘irânın
Bir neyyir-i bî-sehâba benzer

LEVHÂ-İ TABÎ‘AT¹¹

Hallâk-ı cihân-ı yân ki birdir
Eltâfına halkı müftekirdir

Olmakta bu levhâ-ı tabî‘at
Mir‘ât-ı hikem-nümâ-yı vahdet

İtdikce mevâlîdi temâşa
Ulviyyeti Hakk olur hüveydâ

Hayret viriyor ukûla hayret
Alemdaki pertev-i hüviyyet

Ecrâm-ı latîfe-i semâvât
Allâh’ın ider vücûdın isbât

Dağlar, dereler, çağlayanlar
Tevhîde şitâb iderler anlar

11 Beyânü'l-Hak, VII, s 2839-2840.

Tezyîn idiyor cihânı kudret
Ya Rab! Bu ne cilve-i meşîyyet?

Kim virdi bu revnâkı bahâra?
Döndürdü yeri tecellî-zâra

Tevlîd idiyor meşîme-i hâk
Binlerce şükûfe-i tarab-nâk

Bakdıkca zemîn-i dil-nişîne
Benzer küre-i zümrüd yine

Elmas ferah-fezâya benzer
Her jâle-i berg-i renk-perver

Yâ Rab! Beni sâhib-i intibâh it
Bir şâ'ir-i âteşin-nigâh it

İtdikce nazar şu kâ'inâta
Mazhar olayım tecelliyâta

BİR KİT' A¹²

Gonca-ı bâğ-ı sabâvet solmadan
Eyle tahsîl-i kemâlâta şitâb
Bî-hüner tazyî'-i evkât itme kim
Kad temürrü'l-firsatu merre's-sihâb

ÜSTÂZIMIN KABRİNDE¹³

Ey mihr-i münîr-i âdemiyyet!
Ey gevher-i dil-pezîr-i fitrat!

12 Beyânü'l-Hak, VII, s. 2840.

13 "Erzurum nâkibü'l-eşrâfı Abdurrezzâk İlmî Efendi merhum" Beyânü'l-Hak, c. VII, Aded 162, s.2870

Ey hâce-i bî-nazîr ü yektâ!
Kabrin ne için sükûnet-efzâ

Sen neden sükûna daldın?
Bu ders-i beliği kimden aldın?

Tahrîr-i funûn idince nâ-gâh
Eylendi zuhûrî kudretü'Ilâh

Oldukca şerefde nasîhat
Pârladı yüzünde reng-i hikmet

Tezyîn-i makâl ideridin sen
Ebyât-ı güzîn-i Mesnevî'den

Şimdi ise neden sükût böyle?
Kalmış dehen-i fasîh söyle!...

Kalbin idi nüsha-i kemâlât
Oldun ademe dûçâr heyhât!

Bir nebze-i iftirâk-perver
Gelmiş de seni ziyaret eyler

Bir bezre-i gam-pezîr çağlar
Ağlar seni yâd ider de ağlar

Âh dilime inâyet eyle
Bir kere benimle sohbet eyle

Lâyık mı ki bir dil-i gam âbâd?
İtsün bu sükûta karşı feryâd!

Ey fecr-i behîn-i sermediyyet!
Ey reng-i tulû'-ı pür-letâfet!

Ey lem'a-ı dil-fürûz-i rahmet!
Ey pertev-i iltifât-ı kudret!

Her rûz u şeb eyleyüp 'inâyet!
Bu kabri idin garîk-ı nüzhet

Bu kabir değil bir âsumândır
Gülzâr-ı latîf küdsiyândır

Bir hârîka-ı siyâdet-i ünvân
Olmakda bu kabir içinde pinhân

LEYLE-İ REGÂ'İB¹⁴

Çehre-i dehre lem'a-yı kudret
Oldı pîrâye-bahş-ı ulviyyet

Eyledi hâk-dânı gark safâ
Bir bahâr-ı latîf revnak-fezâ

Ravza-yı kâ'inât pür-envâr
Eylemişdir ağaçlar istizhâr

Müterennim-i tuyûr pür-âhenk
Çarpıyorlar nigâha rengârenk

Her tarafı şimdi pek münevverdir
Ma'kes-i lem'a-yı peyemberdir

Oldı bu şeb meşîme-i mâder
Matla'-i tâb-nâk-peyğamber

14 Beyânü'l-Hak, VII, s.2890-2891.

Şimdi her ahter-i ziyâ-efgen
Daha parlak şümûs-ı hâverden

Dinse bu leyle subh lâ'ikdir
Leyle-i kadre bence fâ'ikdir

Ey Nebiyy-i latîf ü müstesnâ!
Ey mücessem-i tecelli-i Mevlâ!

İtdin âfâk-ı nûr-ı feyze mahal
Gülşen-i dehre gelmeden evvel

Şimdi sâyende parlıyor îmân
Mîhr-i kudsiyyet eyliyor lem'ân

Âsumân u zemîne rahmetsin
Âfitâb-ı semâ-yı vahdetsin

Ravza-yı pâkın eylesin tezyîn
Selavât-ı güzîn-i kudsiyyîn